anxa
93-B
9436

Fordomtima.

Skriftserie, utg. av Oskar Lundberg.

III.

Svenska folkets äldsta öden

Ett par inledningskapitel till vår historia

av

OSCAR ALMGREN

Uppsala

A.-B. Akademiska Bokhandeln.

Pris 2 kronor.

Fordomtima
Skriftserie, utg. av Oskar Lundberg
III

SVENSKA FOLKETS ÄLDSTA ÖDEN

Ett par inledningskapitel till vår historia

av

Oscar Almgren

UPPSALA
A.-B. AKADEMISKA BOKHANDELN

UPPSALA
EDV. BERLINGS BOKTRYCKERI A.-B.
1920

1. Nordens största gånggrift, vid Karleby nära Falköping.

Fornfynden ge oss ej endast upplysning om våra förfäders levnadssätt, om deras redskap och husgeråd, klädedräkt, prydnader och vapen, bostäder och gravar med mera sådant, som vi pläga innefatta under begreppet kulturhistoria. Rätt studerade äga de även förmåga att ge oss åtminstone de stora dragen av vad man med någon frihet i uttrycket kunde våga kalla den förhistoriska tidens politiska historia och politiska geografi. De göra det nämligen möjligt för oss att fastställa bebyggelsens utbredning över landen, att urskilja olika folkområden med olikartad kultur, att uppdraga noggranna gränser mellan dessa områden och att iakttaga de kulturströmmar, som dels genom handelsförbindelser, dels genom folkflyttningar gått från det ena området till det andra. Vi kunna skede för skede följa, hur bebyggelsen utvidgas, hur kulturområdenas gränser förskjutas och hur kulturströmmarna ändra riktning. Av särskilt intresse bli dessa forskningar, då vi komma fram till tider, från vilka vi också äga de första sparsamma skriftliga uppteckningarna. Dessa och fornfynden kunna då inbördes belysa och komplettera varandra.

I nu antydda riktningar ha ganska ivriga forskningar bedrivits under de senare åren, ej minst för Nordens vidkommande, och man kan redan säga sig ha vunnit vissa allmänna resultat. Det är för dessa som en kort redogörelse här skall lämnas. Vid läsandet av denna må man

dock ihågkomma, att varje sådant försök till helhetsbild ännu måste bliva mycket trevande på grund av de stora luckorna i vårt vetande om dessa avlägsna tidsrymder.

1. Svenska folkets tillkomst.

Mången, som i våra museers stenåldersalar ser de oändliga raderna av stenyxor och andra redskap, frågar vad det egentligen tjänar till att samla på hög så många hundra- och tusentals exemplar av samma slag. Härpå kan svaras mycket men i detta sammanhang skall blott ett framhållas. Dessa i våra museer samlade och i allmänhet med noggranna uppgifter om fyndorter försedda massor av stenåldersfynd innehålla helt enkelt historien om vårt lands första bebyggande. Genom grundliga jämförande studier har man lyckats uppdela våra stenåldersfynd på flere olika tidsskeden. Om man nu på kartor utmärker fyndorterna för fornsakerna från varje särskilt tidsskede, så får man en översikt av bebyggelsens fortskridande från skede till skede. Ty så intensivt har insamlandet av stenåldersfynden sedan länge pågått i hela vårt land att man ur det redan nu befintliga fyndmaterialet torde kunna draga ganska säkra slutsatser i nu berörda avseenden, åtminstone vad de stora dragen angår.

Från Sveriges samtliga 24 landskap känner man stenåldersfynd, t. o. m. från Härjedalen och Lappland, ja ända till vår nordligaste socken Karesuando. Det allmänna besittningstagandet av hela vårt land genom människan har alltså skett redan under stenåldern. Om de olika skedena i detta besittningstagande kan vår forskning redan nu lämna åtskilliga upplysningar.

Som bekant har geologien visat, att hela Norden en gång var betäckt av en väldig landis liksom Grönland i våra dagar. På de senaste åren har det lyckats geologen professor G. De Geer att genom en högst sinnrik metod beräkna tidslängden för ismassans småningom skeende avsmältning från vårt land, från söder till norr, ävensom tidslängden från istidens slut fram till våra dagar. Hans resultat är att ungefär 15000 år förflutit sedan isen först började draga sig tillbaka i södra Skåne och lämna landet fritt. Först från den tiden har det alltså varit möjligt för människan att småningom ta Sveriges jord i besittning.

Samtidigt med vår istid levde redan talrika människohorder i västra och mellersta Europa bland renar och andra köldälskande djur, som de jagade. När klimatet förbättrades och renhjordarna drogo sig mot norr med den avsmältande isen, följde nog också jägareflockar tätt i

deras spår och blevo Nordens första besittningstagare. Säkra vittnesbörd därom har man i Danmark, där man på olika ställen i jordlager,

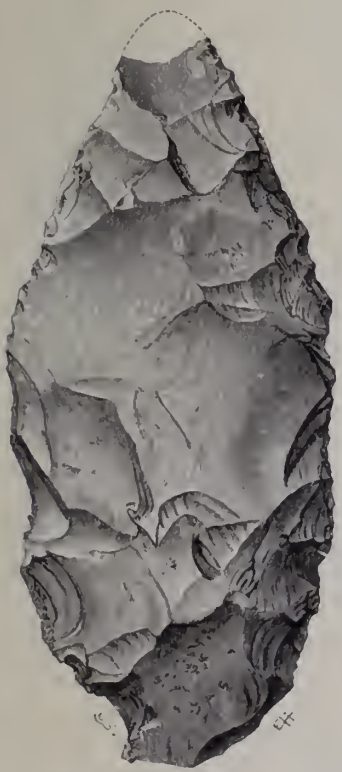

2. Mandelformigt flintredskap.

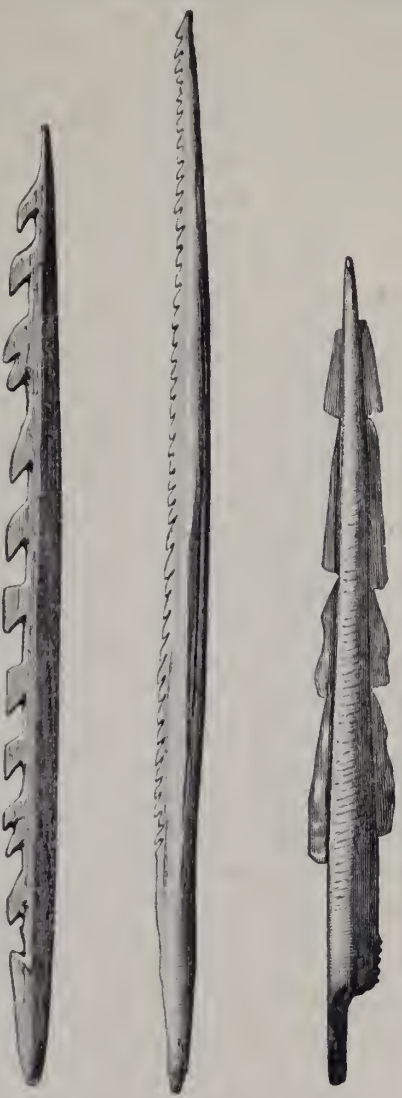

3—5. Fångstredskap av ben: harpunspets, ljusterspets och flinteggad pil- eller spjutspets.

som bildats kort efter isens avsmältning, hittat några hackor gjorda av renhorn. Till ungefär samma tidsskede räknar Montelius också vissa stora, flata, grovt tillslagna flintredskap av spetsoval grundform (mandel-

formiga), vilka hittats ej blott i Danmark utan även i sydvästra Sverige, särskilt i sydvästra Skåne. Dessa skulle alltså vara de äldsta vittnesbörden om människans tillvaro i Sverige.

Nästa tidsgrupp av fynd härrör från ett skede med redan tempererat klimat. Renen hade nu försvunnit även från södra Skandinavien; elg, hjort, rådjur, uroxe och vildsvin voro de djur, som mest jagades. Av deras ben, horn och tänder gjorde man sina mesta redskap: yxor, mejslar, dolkar, prylar, metkrokar, harpunspetsar och ljusterspetsar. Ett slags benpilspetsar försågos med skarpa flintskärvor längs kanterna. Eljest användes flinta mest till skrapor och knivar, dock möter man redan nu de första tafatta försöken att genom tillslagning forma yxblad. Lerkärl voro ännu ej i bruk. Detta stadium är bäst känt från Danmark, där man anträffat stora boplatsfynd från denna tid i mossar (Maglemose, Sværdborg Mose), som förr varit öppna sjöar, där stenåldersfolket bott på små holmar eller möjligen på flottar.

Inom Sverige har man hittills endast kunnat påvisa enstaka fynd från detta skede, de nordligaste någorlunda säkra från trakten av Norsholm i Östergötland. Då emellertid fynd från denna tid huvudsakligen äro att vänta i djupare moss- och lerlager, vilka ej så ofta äro åtkomliga, är det mycket troligt, att den dåtida befolkningen haft en åtskilligt större utbredning inom vårt land än vad de nu kända fynden utvisa. Tämligen säkra fynd från perioden ifråga synas föreligga t. o. m. från södra Finland

Nästa utvecklingsstadium utgöres i Danmark, vilket land under hela stenåldern, liksom under bronsåldern, intar en central och ledande ställning inom det nordiska kulturområdet, av den s. k. kjökkenmöddingkulturen. De avskrädeshögar, efter vilka den fått sitt namn, ligga vid havsstränderna och bestå av skalen efter ostron och andra musslor och snäckor, vilka man samlat till föda samt av ben efter vilda djur och fisk Hunden är det enda tamdjuret. Som redskapsmaterial är nu flintan dominerande, man finner massor av skickligt tillslagna men ännu ej slipade yxblad och av andra redskapsformer. De första grova lerkärlen uppträda i denna kultur. Benredskapen spela en mer begränsad roll; flera av de gamla redskapstyperna i detta material, såsom harpun- och ljusterspetsarna samt de flinteggade benpilarna, ha nästan försvunnit. Detta är mycket egendomligt, då det ju alltjämt är fråga om en befolkning, som lever uteslutande av fångst, och då vi tillika finna att dessa redskapstyper samtidigt och långt senare bibehållit sig i bruk på den skandinaviska halvön. Man har häri velat se ett vittnesbörd om att en ny folkbölja vid denna tid utbrett sig över Danmark liksom över när-

mast angränsande delar av Västeuropa, där en liknande kultur råder, medan i Sverige urbefolkningen suttit kvar mera oblandad. Härom vidare längre fram.[1]

Dock har även Sveriges befolkning upptagit nya redskapsformer från kjökkenmöddingfolket, framför allt inom det område, där naturlig tillgång på flinta fanns, d. v. s. i Skåne och på västkusten. Längre uppåt landet efterbildas flintyxorna i 'grönsten' (diorit, diabas). Sådana grovt

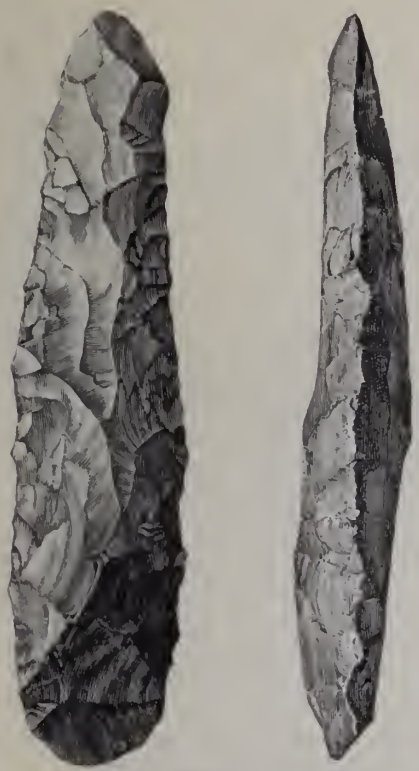

6. Grovt tillslagen, oslipad flintyxa (sedd från två olika håll).

7. Tillslagen, delvis slipad grönstensyxa.

tillslagna samt vanligen något slipade grönstensyxor hittas längs stränder och vattendrag ända upp till Dalälven.

Den danska kjökkenmöddingkulturen avbrytes genom åtskilliga mycket betydelsefulla kulturframsteg, som inkommit från sydligare län-

[1] En annan förklaring, nämligen att den rikliga tillgången på skaldjursföda vid Nordsjökusterna kommit dessa trakters befolkning att övergiva vissa äldre fångstsätt, synes knappast vara tillfyllest.

der, närmast från Västeuropa, och som bliva karaktäristiska för den yngre stenåldern i Danmark. Det är först och främst husdjursskötseln och sädesodlingen, vidare konsten att genom slipning göra flintyxorna finare och dugligare samt överhuvud en större fulländning i all slags handaslöjd, ej minst i lerkärlstillverkningen. Så kommer också ett nytt gravskick även det infört närmast från Västeuropa men ytterst troligen härstammande från Orienten. Medan man förut nedmyllat de döda på boplatserna, uppför man nu åt dem av väldiga stenblock, gravkamrar, riktiga evighetshus, äldst stendösar, senare gånggrifter och sist hällkistor, åtminstone de två sistnämnda arterna avsedda för många lik.[1] Inom Danmark tränga alla dessa nyheter hastigt igenom och nå en mycket rik utveckling.

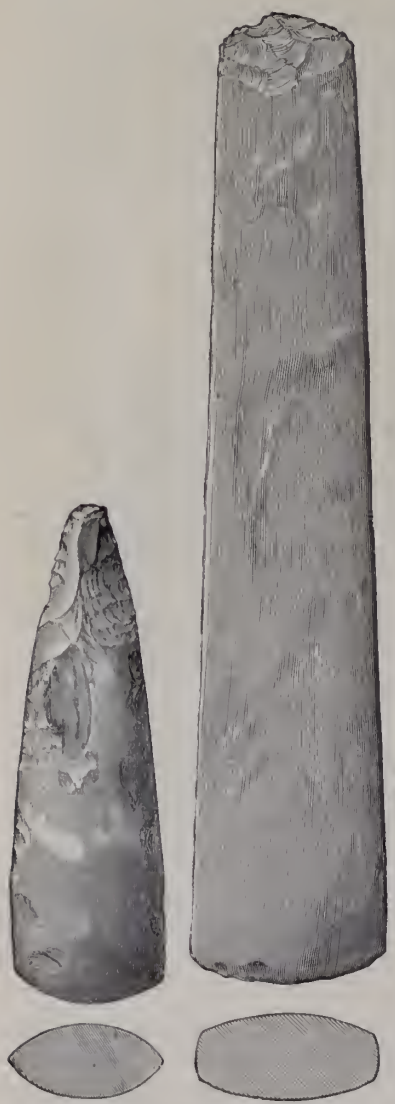

8. Slipad flintyxa ('spetsnackig'). 9. Fint slipad, fyrsidig flintyxa ('tunnackig').

10. Lerkärl från skånsk gånggrift.

[1] Dessa stenkammargravar kallas ofta med en från grekiskan lånad term megalitgravar (av *megas* »stor» och *lithos* »sten»), och den av dem representerade kulturen benämnes ibland med det förkortade uttrycket megalitkulturen.

Näringslivets övergång från uteslutande fångstdrift till övervägande jordbruk medför en total omläggning av bebyggelsen. Istället för strandbor blir man landbor; bondekulturen tar sin början.

I Sverige har genomförandet av dessa nya kulturframsteg gått med mycket olika hastighet inom olika trakter. Fullt jämna steg med Danmark höllo blott de bördigare delarna av Skåne, vilkas jordmån fullkomligt liknar den danska. I det inre och nordliga Skåne, liksom i Blekinge och vidare norrut håller sig strandbebyggelsen ända in i det

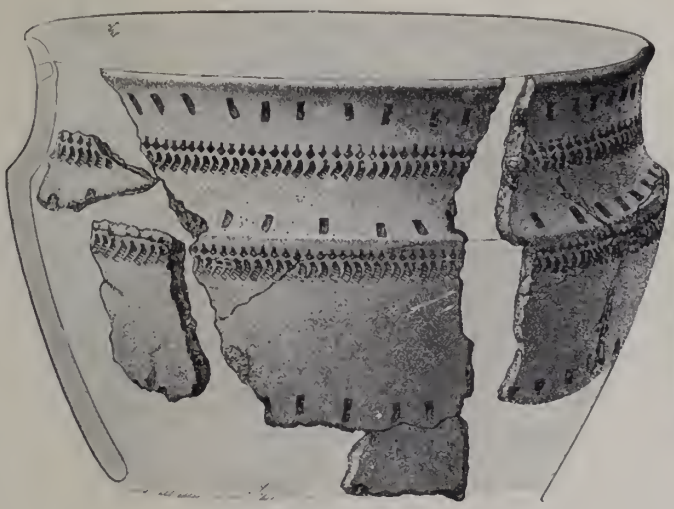

11. Lerkärl från strandboplats i Blekinge.

12. Trind grönstensyxa.

tidevarv, som i Danmark karaktäriseras av gånggrifterna. Strandbyggarne importera visserligen flintredskap i massor från sina mera framskridna grannar, de närmast boende synas också ha köpt sig säd och kanske i någon mån skaffat sig husdjur. Men fångsten har dock förblivit deras huvudnäring, de ha ej uppfört dösar eller gånggrifter och deras lerkärlstillverkning har stannat på ett lägre stadium (bild 11). Längre norrut, fjärmare från flintområdet är importen av flintsaker ringare, men grönstensyxorna undergå en utveckling till finare former under inflytande av de införda flintyxtyperna; så uppkomma först de s. k. trindyxorna, sedan fyrsidiga former. Här uppe i mellersta Sverige saknas på de rena strandboplatserna spår av åkerbruk och husdjurs-

skötsel. Lerkärlen ha i huvudsak samma karaktär som på de nordskånska och blekingska boplatserna.

Inom vissa trakter av Götalandskapen finner man dock ganska tidigt kraftiga inslag av jordbrukskulturen, åtföljd av en rik import av flintredskap och vanligen också av stenkammargravar. Så är t. ex. fallet i Bohuslän, där yngre dösar och gånggrifter äro talrika. I Västergötland har man konstaterat en intressant motsättning mellan olika bygder. Den äldre, av grönstensyxor karaktäriserade kulturen har sin tyngdpunkt längs Göta älv och Vänerkusten och har även spritt sig uppåt de smärre vattendragen, men lämnar den sjöfattiga Falbygden tämligen oberörd. Detta sistnämnda område, vars kalkstensgrund erbjöd en särdeles lättodlad och bördig jordmån, har däremot i påfallande grad dragit till sig flintimporten, alltifrån de äldsta slipade flintyxtyperna. Här förekomma också talrika gånggrifter, vilkas gravgods avgivit många vittnesbörd om sädesodling och boskapsskötsel. Snarlikt är förhållandet inom västra Östergötlands kalkstensområde. Här saknas visserligen gånggrifter, men flintimporten är stark, och i den bekanta pålbyggnaden vid Alvastra har man funnit sädeskorn och husdjursben i mängd. Ännu ett område med särskilt rik flintimport är trakten söder om Kalmar samt motliggande del av Öland, där även gånggrifter finnas. Också på västra Gotland spåras tidiga inflytelser av den nya kulturen.

Inom hela Svealand har däremot strandbyggarekulturen utan spår av jordbruk härskat obruten ända långt in i gånggriftstiden. Här knyter sig det förnämsta intresset till frågan om bebyggelsens förhållande till den under hela stenåldern starkt fortskridande landhöjningen. De under senare åren utförda kartläggningarna av stenåldersfynden inom Närike, Västmanland, Uppland och Dalarne ha bragt ytterst iögonenfallande och märkliga företeelser i dagen. De äldsta fynden, de tillslagna grönstensyxorna och de finbultade trindyxorna av samma material, hålla sig på en nivå, som i genomsnitt ligger omkring 60 m. över nuvarande havsytan, om också trindyxorna varit längre i bruk och därför gå ned på något lägre nivåer. De för stendösarnas tid karaktäristiska yxtyperna koncentrera sig kring 45—40-metersnivån, medan gånggriftstidens typer nå ned till omkring 25 m. ö. h.[1] De yngsta, under hällkisttiden och ännu in på bronsåldern använda stenredskapen torde nå ned till omkr. 15 m., men under denna nivå hittas nästan aldrig stenåldersfynd, trots att just dessa lägsta trakter nu äro de bördigaste inom landskapen ifråga.

[1] De här nämnda nivåsiffrorna avse närmast Närike. För landskapen norr om Mälaren äro de att sätta något litet högre på grund av att landhöjningen där varit starkare.

Dessa företeelser bekräfta alltså på ett slående sätt de iakttagelser om landhöjningen, som geologerna gjort. Ett särskilt klart vittnesbörd avger det förhållandet, att man på de uppländska boplatserna från gånggriftstiden, vilka nu ligga mer än 35 m. ö. h. och många mil ifrån detsamma, finner talrika ben av ett så utpräglat havsdjur som sälen.

Varken i Svealand eller Götaland äger emellertid strandbyggarkulturen bestånd fram till stenålderns slut.[1] Dessförinnan avlöses den

13. Båtformig stridsyxa av grönsten.

14. Lerkärl från skånsk enmansgrav.

även här överallt av jordbrukskultur, men åtminstone i de östra landskapen sker detta ej närmast genom den från Danmark utstrålande kulturformen med dess flintrikedom, dess stenkammargravar och dess karaktäristiska lerkärlstyper. Här uppträder istället en annan form av den högre kulturen bl. a. karaktäriserad av merendels i grusmark nedgrävda enmansgravar, bland vilkas gravgods man särskilt fäster sig vid de vackert arbetade s. k. båtformiga stridsyxorna av grönsten med hål för skaftet samt egenartade, oftast halvklotformiga lerkärl, vilka ha sina närmaste släktingar i Tyskland. Denna enmansgravkultur uppträder även i Skåne t. o. m. inom stenkammargravarnas område och synes åstadkomma ett avbrott i användandet av dessa samt i utvecklingen av

[1] Det enda fullt säkra undantaget från denna regel bildar boplatsen i strandgrottan Stora Förvar på Stora Karlsö utanför Gotlands västkust.

de här förut rådande lerkärlstyperna, vilken utveckling däremot på Själland fortgår obruten. Samtidigt eller t. o. m. något tidigare framträder en besläktad enmansgravkultur på den jutska halvön, särskilt i dess västra och inre delar. Även den åstadkommer efterhand ett avbrott i den förut inom östra Jylland rådande stengravskulturen. Liksom den östsvenska har också den jutska enmansgravkulturen tydliga förbindelselinjer inåt Tyskland, om ock på något västligare vägar än den förstnämnda. Det kan vara frestande att antaga att båda dessa kulturer varit burna av från kontinenten framträngande nya folkströmmar. Dock är denna fråga ännu ganska oklar. Någon art av folkmotsättningar torde i alla fall avspeglas genom denna motsats mellan stengravkulturens och enmansgravkulturens områden.

15. Simpel grönstensyxa med skafthål.

16. Flintdolk.

Under vår stenålders sista skede, den s. k. hällkisttiden, utjämnas emellertid de starka motsatser, som under föregående tider varit rådande inom den nordiska kulturen. Fornsakstyperna få ett mycket enahanda utseende (t. ex. bild 15, 16) över hela området mellan Nordsjön och Östersjön, åtminstone ända upp till Dalälven, och de båda gravtyperna, enmansgravar och hällkistor med många lik, blanda sig om varandra. En ensartad sydskandinavisk kultur uppstår alltså, och även inom den svenska

delen därav ligga fynden nu utspridda över de bästa jordbruksbygderna, vittnande om att bondekulturen också här allestädes trängt igenom. Denna fyndens talrika och täta förekomst just i alla de bördigare landsdelar söder om Dalälven, vilka den tiden lågo över havsytan, visar otvetydigt, att uppodlingen av alla våra äldsta jordbruksbygder kommit i gång redan före stenålderns slut. Alltsedan dess, under hela fyra årtusenden, ha i dessa våra kärnbygder samma tegar år efter år plöjts, besåtts och skördats av väsentligen ett och samma folk, släktled efter släktled. Vi ha nämligen efter stenålderns slut icke anledning antaga någon mera genomgripande invandring av nya folkelement till södra och mellersta Sveriges landsbygd (frånsett de s. k. finnbygderna). Liksom den vid stenålderns slut uppodlade bygden inom södra och mellersta Sverige direkt utvecklat sig till vår nuvarande svenska landsbygd, så måste också den dåtida befolkningen inom samma trakter anses som de direkta förfäderna till den nutida. Ur denna synpunkt kan man säga, att den svenska bygden och det svenska folket voro till sin kärna färdigbildade vid stenålderns slut för 4,000 år sedan.

Den befolkning med ensartad kultur, vilken sålunda vid stenålderns slut bebodde hela södra och mellersta Skandinavien och i huvudsak utgjorde de direkta förfäderna till dessa länders nuvarande innebyggare, hade troligen också ett ensartat språk, ur vilket de nuvarande nordiska språken efterhand utvecklat sig. Svårare är det ännu så länge att bestämt besvara den frågan huruvida detta urnordiska folk, såsom vi kunna kalla det, också bott här väsentligen oblandat alltifrån områdets första besittningstagande av människor, eller om det tillkommit här i Norden genom sammansmältning av folkströmmar från olika håll, vilka ursprungligen haft olika språk och kanske tillhört skilda raser. De kulturmotsatser och de från olika håll kommande kulturströmmar, vilka såsom vi sett, karaktärisera Nordens långa bebyggelsetid, synas snarast tala för det senare antagandet. Under en bebyggelsetid måste ju kulturströmmar åtminstone delvis vara liktydiga med folkströmmar. Därtill kommer den omständigheten att antropologerna, som undersöka de ur våra stenåldersgravar upptagna skelettrestrerna av den tidens människor, i allmänhet äro böjda för åsikten, att de dåtida nordborna utgjort en blandning av åtminstone två människoraser, främst åtskilda genom sina olika skalleformer. Bland ett övervägande antal långskallar förekomma nämligen också vissa procent kortskallar. Förhållandet är för övrigt likartat även bland de nutida nordborna, ehuru procenten kortskallar något ökats.

Nu finns det visserligen några antropologer, vilka ej vilja anse dessa olika skalleformer såsom skiljemärken för olika raser, utan endast såsom tillfälliga variationer av en och samma ras. Emellertid är det beaktansvärt, att de hittills kända skeletten av istidens människor i Väst- och Mellaneuropa så gott som uteslutande äro långskallar, medan däremot kortskallar i större antal börja uppträda i mellersta Europa vid en tidpunkt, som ungefär motsvarar de äldsta nordiska boplatsfynden. Under den yngre stenåldern bilda kortskallarna ett starkt inslag i befolkningen inom ett område, som från mellersta Europa sträcker sig fram till Nordsjökusten mellan floden Seines mynning och Öresund. På båda sidor härom, såväl i västra Frankrike som i Sverige, råda långskallarna nästan oblandade. Medan av Danmarks undersökta stenålderskranier ej mindre än 24 %, alltså nästan en fjärdedel, äro kortskallar utgöra dessa bland de svenska kranierna från samma tid endast 9 %. Allt detta tyder onekligen på, att en rasblandning verkligen förekommit och att denna snarast tillgått så, att en kortskallig ras invandrat på en långskallig urbefolknings område. Att denna rasblandning begynt redan tidigt i Norden framgår därav, att av de summa två välbevarade kranier, man hittills äger från kjökkenmöddingstiden i Danmark, det ena är långskalligt, det andra kortskalligt. Om dessa förhållanden sammanställas med vad ovan sagts om skiljaktigheter mellan kjökkenmöddingstidens kultur i Danmark och i Sverige, är det, såsom docenten Sune Lindqvist framhållit, möjligt att kortskallarnas invandring till Danmark skett just vid början av denna period. Emellertid är det ganska antagligt att nya tillströmningar av båda raserna till Norden ägt rum upprepade gånger under stenåldern i det att nya långskalliga folkelement kommit från Västeuropa med stenkammargravarnas kultur, nya kortskalliga från det inre av kontinenten med de jutska och svenska enmansgravkulturerna. Bevisas kan detta dock ej, allra minst det senare, enär inga skelettrester hittills funnits bevarade i enmansgravarna på den jutska halvöns sandmarker och endast ytterst få i de svenska gruskullarnas gravar.

En del forskare vilja skilja på två kortskalliga raser i Norden, några även på två långskalliga. Är detta riktigt, blir naturligen problemet om dessa rasers invandringstider och ursprung än mera invecklat och svårlöst.

Omöjligt är det också ännu att avgöra, om en långskallig eller kortskallig ras varit den ursprungliga bäraren av det till den s. k. indoeuropeiska språkstammen hörande tungomål, varur det urnordiska språket och sedan de skandinaviska särspråken uppstått.

Till sist bör något sägas om stenåldersbebyggelsen i Norrland. Den förekommer som sagt i alla landskap men är relativt sen och överallt ganska sparsam; rikast torde den vara i Ångermanland. Den följer i allmänhet vattendragen; om jordbrukskultur även här förekommit före stenålderns slut är ännu ovisst. Flintsaker och andra sydskandinaviska typer uppträda talrikare än man kunde vänta, och det ända uppe i Västerbotten och Lappland. De torde vittna ej blott om handel utan om sydskandinavisk kolonisation, vilken torde ha föranletts särskilt av den lönande jakten på pälsdjur. Eljest hittas i Norrland egendomliga redskapstyper av inhemskt material såsom skiffer och kvarts. Om andra folkelement än de sydskandinaviska, snarast lappar, funnits i Norrland under stenåldern är ännu oavgjort och kan endast diskuteras under ingående jämförelse med de besläktade förhållandena i Norra Norge och i Finland, varpå vi här ej kunna inlåta oss.

17. Gamla Uppsala högar.

2. Svenska folket under 4000 år.

Vad fornforskningen kunnat utröna om de skandinaviska folkens tillkomst ger dem en rätt enastående ställning bland Europas nationer. Skandinaverna ha icke, liksom så många andra folk, färdigbildade invandrat tämligen sent i de länder de nu besitta. De ha tillkommit här senast för omkring 4000 år sedan genom sammansmältning av de urfolksströmmar, som efter istiden sökt sig hit från olika håll. Här ha de sedan orubbade hållit sig kvar, förskonade från att översvallas av sådana stora, nya folkböljor, som ännu i historisk tid gått över de flesta andra europeiska länder, på sina håll flerfaldiga gånger. Istället ha nordborna själva upprepade gånger utsänt väldiga folkböljor över världen, men deras kärna har dock ständigt suttit kvar i de gamla bygder, som deras förfäder under stenåldern började uppodla. Detta är kanske det mest gripande resultatet av vår moderna fornforskning.

Det blir då en lika sällsynt som lockande forskningsuppgift att iakttaga den historiska utvecklingen av nationer, som på detta sätt alltifrån sin tillkomst suttit fast rotade i samma land. Deras karaktär bör ha rönt starkt inflytande av den natur, vari de släkte efter släkte levat, vissa lynnesdrag böra kunna iakttagas oförändrade tiderna igenom, och hela den mänskliga utvecklingens lagar böra här, ostörda av hastiga omvälvningar, ha verkat på ett mera regelbundet sätt än hos andra folk. Det öppnar sig alltså högst märkliga problem för all slags historisk forskning här i Norden, då vi nu bakom vår korta, rent historiska tid, som knappast omfattar ett årtusende, börja kunna, åtminstone i stora drag, följa de nordiska folkens yttre öden och inre utveckling under ytterligare tre årtusenden där bortom. Blott ett par sidor av vad vi sålunda börja skymta rörande nordbornas och särskilt det svenska folkets utvecklingsgång genom årtusendena kunna dock här bli berörda.

Samma ensartade prägel, som utmärker den syd- och mellanskandinaviska kulturen under stenålderns sista skede, bibehåller den också

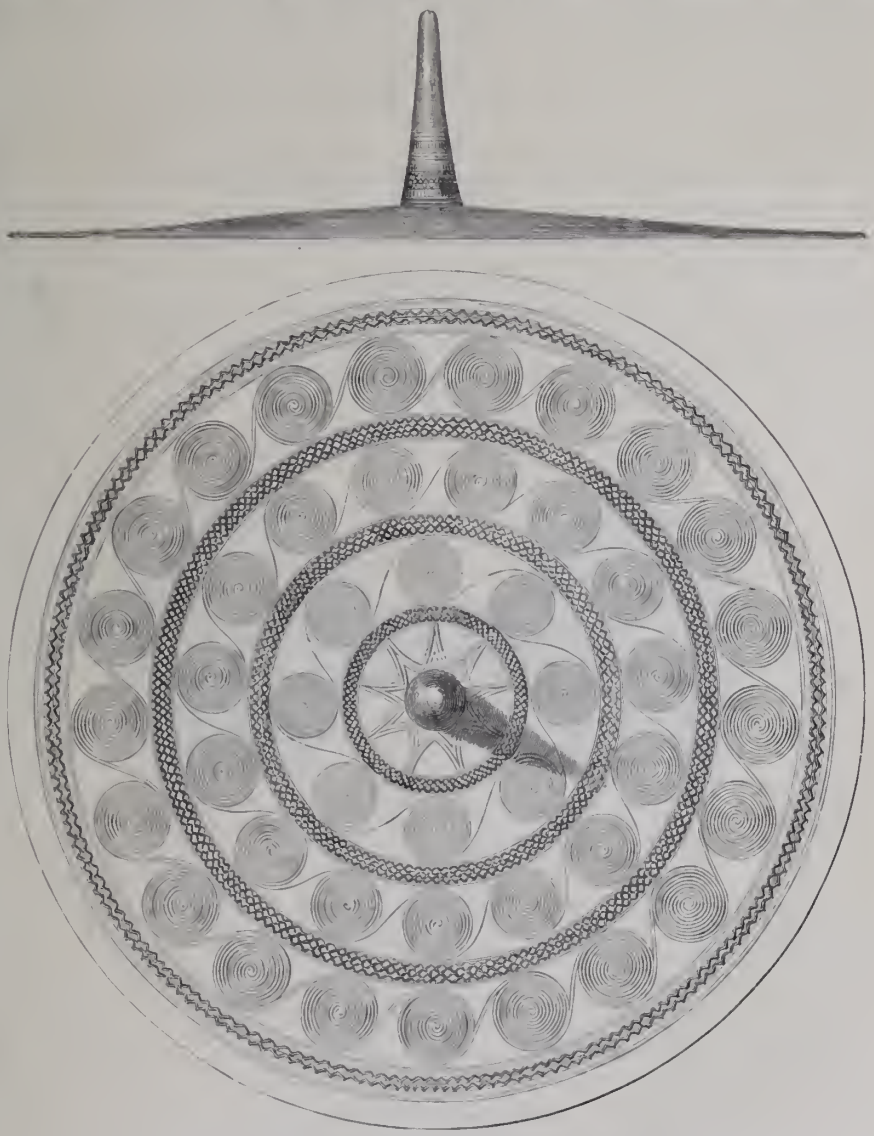

18. Spiralornerad bälteprydnad av brons från Skåne.
(Omkr. 1300—1400 f. Kr.).

under hela bronsåldern. Denna märkliga kulturperiod, vilken vår frejdade fornforskare Oscar Montelius genom ingående jämförelser med Sydeuropas och Orientens fynd kunnat datera mellan c:a 1800—600 f.

Kr., har för vår Nord varit en verklig glans- och storhetstid. Inga skriftliga traditioner tala därom, men fornfynden själva avlägga ett dess vältaligare vittnesbörd. De förtälja om en sällsynt rik inre blomstring, vilken för oss uppenbarar sig särskilt genom den stora rikedomen på underbart praktfulla och konstnärligt utförda metallarbeten i brons och guld. Alla dessa massor av metall måste ha kommit hit från sydligare länder genom handeln, ty gruvdrift förekom ännu ej i Norden. Även de första redskapsformerna och ornamentsmönstren lånades utifrån, men förunderligt snabbt lärde sig nordborna själva att gjuta och utsira metallföremålen efter sitt eget sinne, i det de ombildade de utländska mönstren med en egen självständig smak, som under de bästa tiderna söker sin like. De nordiska bronsåldersarbetena överträffa i smakfull skönhet de samtida från alla andra europeiska länder med undantag av Grekland, vars under denna tid högt blomstrande kultur (den s. k. mykeniska) troligen avgivit mönstren, åtminstone för den ståtliga spiralornamentiken på de nordiska metallföremålen.

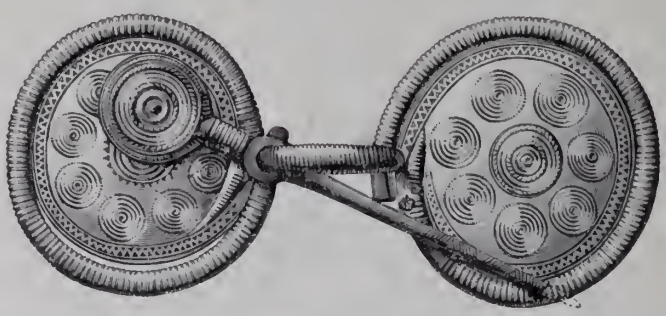

19. Guldbelagt bronsspänne från Hågahögen, Uppland. (Omkr. 1000 f. Kr.).

Det är Danmark jämte Skåne, som har den egentliga ledningen av denna rika kulturblomstring, men i hela Göta- och Svealand, ej minst i Uppland, har man följt väl med sin tid. Just detta att följa med sin tid, att påpassligt upptaga nya uppfinningar söderifrån ooh omgestalta dem efter sitt eget huvud, stundom till något bättre och vackrare än de utländska förebilderna, det är en egenskap, som vi åter och åter ha tillfälle att konstatera hos våra nordiska förfäder, då vi studera de arbeten, de efterlämnat. Detta gäller redan stenåldern. Så vackra stridsyxor av sten, så fint tillhuggna flintdolkar återfinna vi ej på andra håll inom Europa, och även lerkärlskonsten kan under sin bästa tid fullt mäta sig med den samtidiga i andra länder.

Mellan sådana höjdpunkter i den nationella konstslöjden skönjer man dock även tider av förfall. Så ifråga om stenyxorna och lerkär-

len under hällkisttiden, som emellertid, eget nog, på samma gång utgör den förnämsta blomstringstiden för arbetet i flinta. En liknande nedgång iakttar man ifråga om metallarbetena under bronsålderns slutperiod, då de gamla vackra nordiska formerna genom barock överdrift förvanskas till smaklös klumpighet och sedan dö ut. Under den följande tiden, den äldsta järnåldern, möter man ett mera slaviskt efterbildande av sydländska former utan någon större egen uppfinningsförmåga eller smak. Men senare, efter Kristi födelse, inträffa upprepade gånger nya höjdpunkter i det nationella arbetet, då man återigen på ett mera självständigt sätt tillgodogör sig främmande impulser och med liv och lust skapar en ny inhemsk konst t. ex. bild 20—25. Så fortgår det ända till hednatidens slut och med lätthet kan man påvisa fullkomligt liknande företeelser under vår historiska tid ända fram till den dag, som i dag är.

Huru annorlunda t. ex. hos de slaviska folken. Deras förhistoria är av brist på fornfynd inom deras område ännu alldeles okänd ända fram till början av vikingatiden, och det är ju nogsamt bekant, huru de under den historiska tiden vida långsammare än vi skandinaver tillägnat sig kulturframstegen.

Denna nordbornas lätthet att upptaga nya impulser utifrån utgör den goda sidan av deras bekanta beundran för allt utländskt och ringaktning av det egna. Den sistnämnda egenskapen kan ju också kallas självkritik, och när denna är tillstädes i lagom mått, är den förvisso blott till godo. Det är väl just den, som lärt nordborna att ej i blind och pösande självtillräcklighet nöja sig med det gamla och invanda utan begärligt mottaga lärdomar utifrån, samt att, när de söka själva tillgodogöra sig dessa lärdomar, ej stanna, förrän de åstadkommit ett riktigt grundligt och vackert arbete.

Vi ha väl också haft tider, då självkritiken alltför mycket slappnat, då man nöjt sig med dåligt arbete och ändå suttit fast i tron på den egna förträffligheten. Från sådana tider härröra vad fornforskarne kalla degenerationstyper.

Åter andra perioder hava funnits, då självkritiken drivits till sin spets, till underskattning av det egna och okritisk beundran för det utländska. En sådan period minnas vi nutida svenskar väl för några årtionden tillbaka, den tid då Sverige enligt Verner von Heidenstams utsago borde karaktäriseras genom en skylt på hamnpiren i Malmö med påskrift »Utländska lumpaffären», den tid, då årligen tusentals svenskar emigrerade till Amerika och andra världsdelar, därför att intet härhemma var dem till lags.

Denna stora emigrationsperiod under senare hälften av 1800-talet

saknar ingalunda sina föregångare i Sveriges historia. Vikingatiden var just en sådan period och långt dessförinnan säger den gotiske skriftställaren Jordanes i sitt år 551 i Konstantinopel författade sammandrag av goternas historia, att ön Skandia, varifrån goterna likt en bisvärm strömmat ut över Europa, varit ett verkligt nationernas modersköte, en folkens daningshärd. Detta märkliga uttalande bekräftas väl både av andra skriftliga uppgifter och av de slutsatser, man kan draga ur fornfynden. Vi skola här taga en snabb överblick över dessa forntida emigrationsperioder liksom av de mellanliggande tiderna, då nordborna samlat sina krafter inom egna gränser. Särskilt skola därvid svenska förhållanden komma i betraktande.

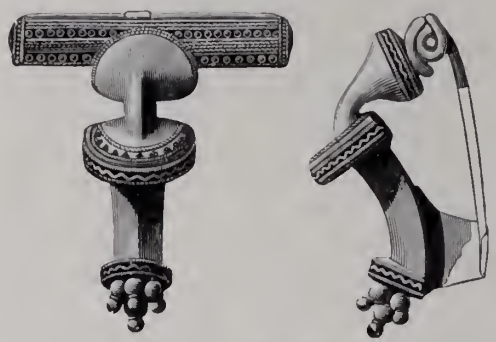

20. Silverspänne från Västergötland. (Omkr. 100 e. Kr.).

Bronsåldern, isynnerhet den äldre delen därav, var såsom redan nämnts, i hela Norden en tid av hög inre blomstring. Redan i början av den yngre bronsåldern, något mer än 1000 år före Kristus, visa sig emellertid tecken till utvandringar.

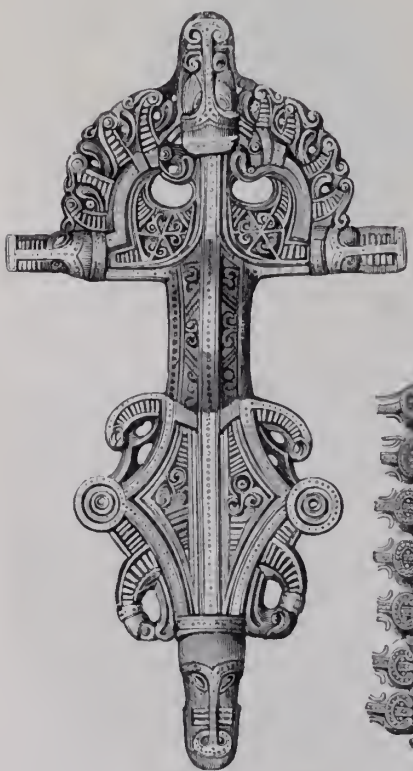

21. Förgyllt silverspänne från Öland. (Omkr. 500 e. Kr.).

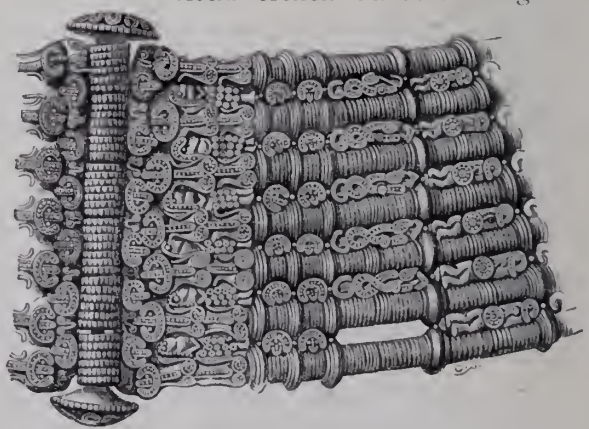

22. Detalj av guldhalskrage från Västergötland. (Omkr. 500 e. Kr.).

I sin begynnelse ha dessa kanske mest karaktären av kraftutveckling. Så har man konstaterat en från mellersta Sverige utgående kulturström, som vid nämnda tid vällt fram över södra Finland och mellersta Ryssland ända bortåt Ural, vittnande om svenska färder i österväg 2000 år före dem vi känna från vikingatiden.

Under den yngre bronsåldern och den äldsta järnåldern vidgas också det germanska området i Tyskland betydligt. Förut var det endast landen mellan nedre Elbe och nedre Oder, som hade en kultur snarlik den skandinaviska och därför kunna anses ha sedan gammalt varit bebodda av skandinavernas närmaste fränder, de tyska germanerna. Under loppet av det sista årtusendet före Kristus utvidgas emellertid det nordiska kulturområdet i Tyskland avsevärt både åt väster, söder och öster. Vissa förhållanden synas tala för att denna utvidgning ej endast skett genom de tyska germanerna själva utan att betydande folktillskott kommit ditöver från Skandinavien. Särskilt synes detta ha varit fallet med östra Tyskland. Då romerska författare under första århundradet efter Kristus, särskilt Plinius och Tacitus, lämna de tidigaste mera utförliga skriftliga upplysningarna om de germanska folken, så befinnes det, att de mest betydande folkstammarna i Oder- och Weichseltrakterna bära namn, som återfinnas i de skandinaviska länderna och vittna om ursprung därifrån. Detta gäller framförallt om *goterna* vid Weichselmynningen och i Ostpreussen, vilka otvivelaktigt äro besläktade med våra gutar och götar och vilkas utvandring från skandinaviska halvön ju också uttryckligen betygas av deras egen, hos Jordanes upptecknade stamsaga. *Burgunderna*, samma folk som efter folkvandringstidens irrfärder hamnade i östra Frankrike och där gav sitt namn åt landskapet Bourgogne, bodde omkring Kristi födelse i östra Tyskland och ha säkerligen dit utvandrat från den ö, som i forntiden hette Borgundarholm eller äldst blott Borgund, det nuvarande Bornholm. Likaså voro *rugierna*, som då bodde vid tyska östersjökusten och sannolikt givit ön Rügen sitt namn, troligen utvandrade från Rogaland i Norge, vars folk kallades ryger. *Silingerna* i det nuvarande Schlesien, torde härstamma från Selund, såsom Själland ursprungligen hette, *vandilierna* eller *vandalerna* möjligen från Vendsyssel i norra Jylland. Det är alltså samma förhållande, som när vi nu i vissa trakter av Amerika finna bosatta täta flockar av svenskar, danskar och norrmän.

Orsaken till denna första stora massemigration från Skandinavien söderut under årtusendet närmast före Kristi födelse var nog i främsta rummet, såsom redan Jordanes antyder, överbefolkning. Dennas verk-

ningar synas ha i betydlig grad ökats därav, att vid mitten av nämnda årtusende, enligt vad en del naturforskare (särskilt R. Sernander) anse, en betydlig klimatförsämring inträffat i Norden efter de mycket gynnsamma klimatförhållanden, bättre än de nuvarande, som rått där under den yngre stenåldern och bronsåldern. Denna övergång till ett råare och fuktigare klimat, som tydligt kan avläsas i våra torvmossars lagringsförhållanden och där dateras genom vissa fornfynd, har uppenbarligen orsakat en stark nedgång i det förut blomstrande skandinaviska åkerbruket och minskat dess förmåga att nära en talrik befolkning. Därtill kommer ytterligare, att den östtyska kusten just under dessa tider blivit ett slags Kalifornien, där man i stor mängd hittade visserligen icke guld men ett av dåtiden nästan lika högt skattat smyckematerial, bernstenen, till följd varav ett livligt ekonomiskt uppsving ägt rum i dessa trakter. Därför strömmade folk dit från alla håll, men skandinaverna blevo tydligen de, som togo ledningen.

Under tiden närmast efter Kristi födelse och ungefär till mitten av det andra århundradet synas dessa östtyska germanstammar, liksom deras skandinaviska fränder ha levat tämligen i ro och njutit en ny blomstringstid. De romerska härarna nådde ej fram till dem såsom de gjorde till västgermanerna vid Rhen och inåt Elbe, men den romerska världshandeln sträckte sina tentakler ända till Weichselmynningen för att erhålla bernsten och genom mellanhänder de fina nordskandinaviska pälsverken. Detta bragte ny rikedom till Norden och nytt uppsving även i den inhemska konstslöjden.

Det är från denna tid, i Tacitus' år 98 e. Kr. författade skrift om germanerna, vi första gången finna *svearna* omtalade och det som ett betydande folk, mäktigt genom härar och flottor och genom en stark konungamakt. Vad som bragt ryktet om dem ända till Rom vid denna tid är väl dock mindre deras härtåg än deras fredliga ställning såsom förmedlare av den nordskandinaviska pälsexporten, något som uttryckligen förtäljes om dem några århundraden senare hos Jordanes.

Att Sveariket alltså nämnes såsom mäktigt redan för mer än 1800 år sedan är för oss svenskar ett faktum av högsta intresse. Ty vårt nuvarande konungarike Sverige har ju, såsom redan namnet antyder och historien närmare utvisar, utvecklats rätlinigt ur det gamla Svearike, som hade sin kärna i Uppland. Därifrån ha sveakonungarna erövrat landskap efter landskap, tills rikets nuvarande gränser nåtts. Men alltjämt ha konungasätet och riksstyrelsen förblivit i Uppland, ehuru de under medeltiden flyttades från Uppsala till Stockholm. Att rikets största universitet och dess ärkebiskopssäte alltjämt äro förlagda till

Upsala utgör emellertid ett direkt arv från Gamla Upsala såsom svearnas religiösa medelpunkt. Att det svearike, som möter oss i de äldsta nordiska sagorna är detsamma som det av Tacitus omtalade, lider intet tvivel. Den äldsta svenska konungalängden, som är bevarad i Snorre Sturlasons Ynglingasaga, har genom de sista årens forskningar i arkeologiens belysning fått sitt sanningsvärde på ett oväntat sätt återupprättat; och den historiska delen därav begynner troligen redan två à tre århundraden efter Tacitus' tid.

Det är således ingen nationalistisk överdrift utan ett enkelt historiskt faktum, om man fastslår, att vårt rike Sverige har de äldsta kända anorna bland Europas nuvarande statsbildningar. De flesta syd- och mellaneuropeiska stater ha ju uppstått först efter romarrikets sönderfallande; och även bland de övriga kan ingen föras så långt tillbaka i tiden som Svearíket, vilket nämnes redan kort efter vår tideräknings början.

Historien om huru detta ursprungliga Svearike efterhand utvidgades till de gränser, som vi möta vid medeltidens början, är ännu i sina detaljer rätt dunkel, men den skall nog kunna i huvudsak rekonstrueras, om man samlar de många strödda uppgifterna i den fornnordiska litteraturen och jämför dessa med fornfyndens vittnesbörd. Ett betydelsefullt arbete i denna riktning har redan börjats av den framlidne Upsaladocenten Knut Stjerna och av hans lärjunge docenten Birger Nerman, vilken alltjämt fullföljer dessa sina forskningar.

Det var under den av väldiga folkomvälvningar kännetecknade epok vi kalla folkvandringstiden, som Svearikets första stora utvidgning ägde rum. Den andra var, som bekant, en följd av en annan världshistorisk omvälvningstid, det trettioåriga kriget.

Folkvandringstiden kan sägas begynna därmed. att de vid nedre Weichsel boende goterna under senare delen av andra århundradet e. Kr. började draga söderut, lockade av romarrikets härligheter. Deras utvandrarskaror synas först ha slagit sig ned i Ukrajna i trakten av Kiev. Därifrån ryckte de snart vidare in på romarrikets gränsområden i Svartahavstrakterna. Här grundade de mäktiga riken och hotade på sina plundringståg både Konstantinopel och Athen. Väl kuvades de för en tid av de år 375 från Asien inbrytande hunnerna, men vestgoterna drogo sig för dessas påträngande undan västerut, erövrade för en kort tid Italien och grundade sedan längre bestående riken i Sydfrankrike och Spanien. Deras fränder östgoterna, som stannat under hunnerväldets lydno, reste sig efter dettas fall år 453 åter till makt i västra Ungern och Österrike, hotade därifrån det östromerska riket

och drogo senare till Italien, där deras konung Teoderik den store för en tid upprättade ett mäktigt välde på det västromerska kejsardömets ruiner.

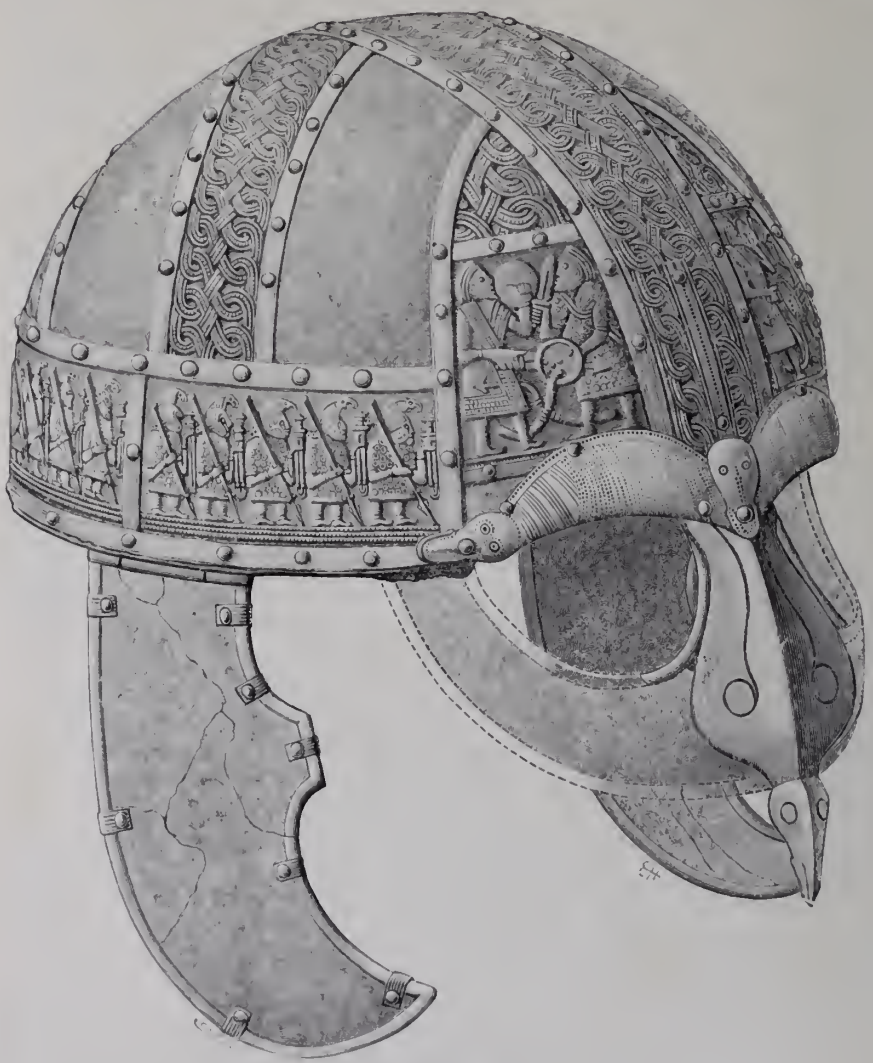

23. Hjälm från en båtgrav i Vendel, Uppland. (600-talet e. Kr.).

De storhetstider, som de utvandrade Weichselgoternas ättlingar upplevde i sydöstra Europa först på tvåhundratalet, sedan under andra hälften av 400-talet, blevo ej utan återverkan på deras gamla stam-

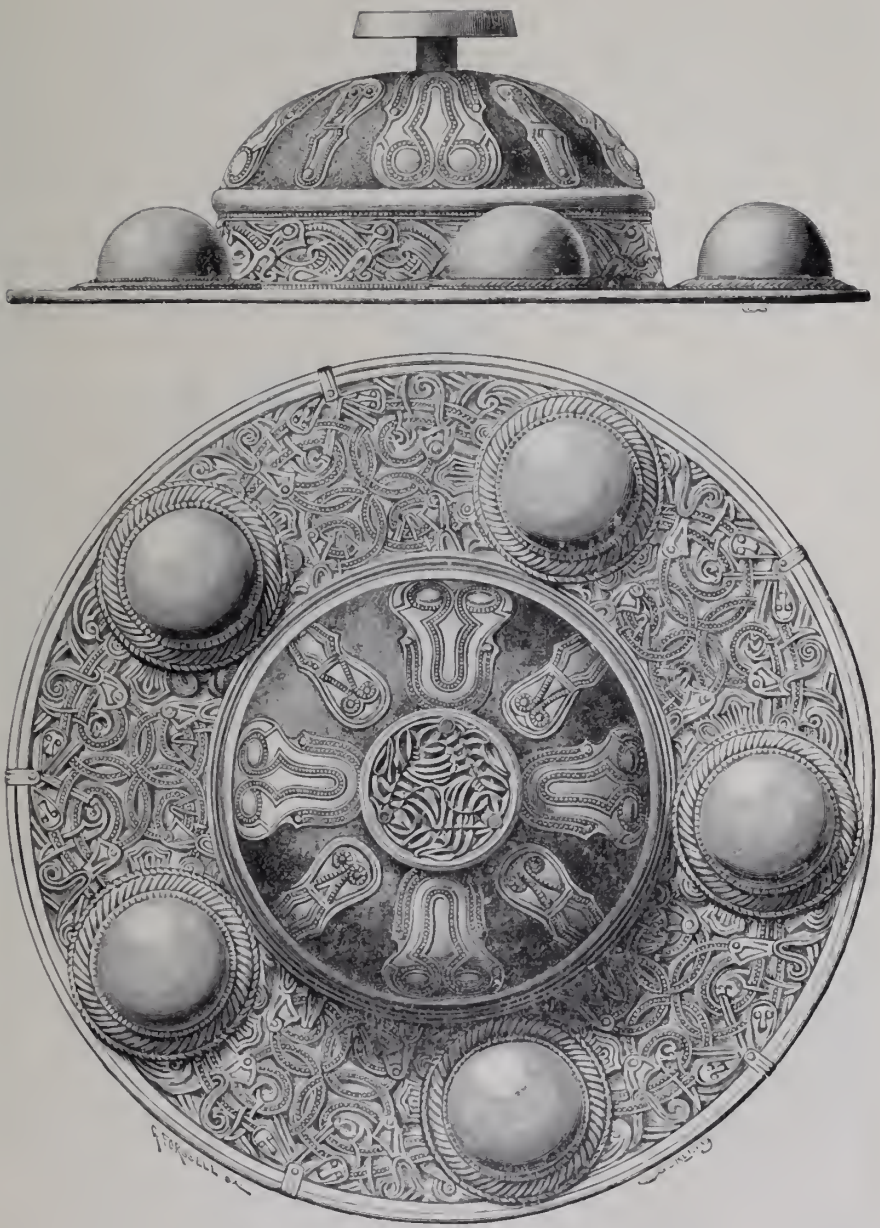

24. Sköldbuckla från en båtgrav i Vendel, Uppland. (600-talet e. Kr.).

fränder i Götaland och på Gotland. Under båda dessa tidevarv strömma romerska mynt och andra skatter rikligt till de nämnda delarna av Sverige. De utvisa, att *götar* och *gutar* som köpmän eller krigare dragit söderut och deltagit i sina fränders vinstgivande expeditioner; de emigranter, som återvände hem, gjorde det tydligen ofta med späckade pungar. Men liksom under de senare emigrationstiderna var det nog blott en mindre del, som återvände till hemlandet. Också folkvandringstidens utvandringar från Götaland och Gottland medförde förvisso en stark avtappning av befolkningen, varpå även arkeologiska företeelser synas häntyda.

25. Spännbuckla av guld, silver och brons från Gotland. (Omkr. 1000 e. Kr.).

Båda de nämnda omständigheterna, hopandet av skatter hos götarna och minskningen av deras vapenföra manskap, synas ha lockat svearna, som troligen föga deltagit i de långväga utvandringarna, att kasta sig över Götaland. Att de länge fortgående folkkrigen mellan svear och götar begynt under 400-talet framgår därav, att åtskilliga bergskansar i norra Östergötland, tydligen gränsfästen mot svearna, genom innehållsrika och väl daterbara fyndlager visat sig ha varit i långvarigt bruk under nämnda tid. Krossandet av det egentliga Götaväldet synes dock ej ha inträffat förrän under 500-talet. Fylkeskungar funnos ju emellertid kvar i åtskilliga landskap ännu på Ingjald Illrådes tid, som torde ha infallit inemot mitten av 600-talet, och kanske än längre.

Såsom synliga minnesmärken av sveakonungarnas växande makt och anseende under 500-talet torde man kunna betrakta de tre väldiga kungshögarna vid Gamla Uppsala. Två av dessa, de båda yttre i ra-

den, ha blivit undersökta och ha genom fynden kunnat dateras, den ena till omkr. år 500, den andra till slutet av 500-talet. Nu nämner Snorre Sturlason i sin Ynglingasaga såsom höglagda vid Upsala (vilket på hans tid ännu var vad vi kalla Gamla Upsala) de tre kungarna Aun den gamle, hans son Egil Tunnadolgi och dennes sonson Adils, varemot Adils far Ottar Vendelkråka enligt Snorre skall ha stupat på ett härtåg till Vendsyssel eller Vendel i Jylland. De två sistnämnda Sveakonungarna omtalas även i en annan och långt äldre källa, det omkring år 700 avfattade fornengelska kvädet Beowulf. Detta handlar om Götakonungen Beowulfs sagolika bedrifter men innehåller även en del mera historieartade uppgifter om striderna mellan svear och götar. Ottar och Adils benämnas här med de motsvarande fornengelska namnformerna Ohthere och Eadgils. Även Ottars far omtalas, men han kallas här Ongentheow, vilket motsvarar det nordiska namnet Angantyr. Detta namn betyder 'guden Tyrs älskling' och kan ha varit ett binamn, varför intet torde hindra, att denne konung egentligen, såsom Snorre uppgiver, hetat Egil. Enligt Beowulfdikten stupade denne Ongentheow i en strid mot götakonungen Hygelac (den nordiska namnformen var Hugleik), vilken kort därefter företog ett härtåg till Friesland, där han stupade. Just detta härtåg finnes också omtalat i rent historiska källor, några frankiska krönikor från slutet av 500-talet och närmast följande århundraden. Anföraren kallas visserligen här Chochilaicus el. dyl., men denna ombildning låter språkhistoriskt mycket väl förklara sig. Enligt krönikans något otydliga formulering skall denna händelse ha inträffat någon gång mellan 512 och 520, troligen år 516.

Utgående från dessa hållpunkter har Nerman sökt datera de nu omtalade Upsalakonungarna. Egil-Ongentheow bör ha stupat ungefär 515 eller kort förut. Hans far Aun den gamle skall ha dött vid mycket hög ålder, alltså troligen ej så långt före sonen, snarast omkring 500. Det passar sålunda förträffligt, att en av de undersökta Gamla Upsalahögarna, den närmast kyrkan belägna, arkeologiskt kan dateras till just samma tid. Egils son Ottar tycks ej ha regerat länge; hans död kan beräknas ha infallit omkr. 525—530. Adils åter synes ha fört en mycket lång regering och ej ha dött förrän omkring 570. Han torde alltså ha legat i den bortersta av högarna, där fynden tydde på slutet av 500-talet.

Vad Ottar Vendelkråka beträffar, hade Nerman i anslutning till andra forskare uttalat den förmodan, att Snorres uppgift om hans död i det jutska Vendel berott på en förväxling, i det att islänningen Snorre ej kände till den uppländska, tre mil norr om Upsala belägna socknen

Vendel. Där finnes en väldig gravhög, som nu allmänt kallas Ottar Vendelkråkas hög och som redan på 1600-talet i folkets mun benämndes Ottarshögen eller Uttershögen, något som ju tyder på gammal äkta tradition. Nerman framhöll därför, att om denna hög undersöktes och fynden möjliggjorde dess datering till ett stycke in på 500-talet, så vore den säkerligen att anse som Ottar Vendelkråkas. Undersökningen blev utförd 1916, och bland gravgodset hittades ett guldmynt (likt bild 26), präglat år 476 eller 477 för den östromerske kejsaren Basiliscus och mycket nött, så att det gott kan ha varit i omlopp en femtio år eller så. Bättre arkeologiskt bevis kunde man ju ej ha önskat. Denna vetenskapliga förutsägelse är verkligen en triumf för den nya forskning, som genom kombination av fornsagornas och fornfyndens vittnesbörd söker rekonstruera vår tidigaste historia.

Liksom mot slutet av 500-talet ute i Europa folkvandringstidens efterdyningar började lägga sig till ro och fast konsoliderade riken upp-

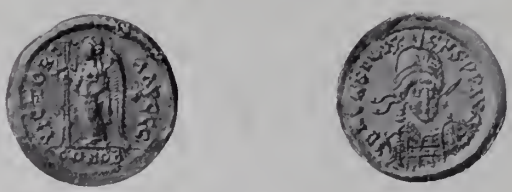

26. Guldmynt präglat för kejsar Basiliscus i Konstantinopel. (476—477 e. Kr.).

stodo, så synes också för vårt land efter det stormiga 500-talet ha inträtt en jämförelsevis lugn tid, då det utvidgade Sveaväldet kunde sörja för sin konsolidering och inre organisation. Adils sonsons son Braut-Anund synes ha varit en organisator i stor stil, ty Ynglingasagans uppgifter om honom ha säkerligen sin historiska kärna. Han ej blott anlade vägar, såsom hans namn ger tillkänna, han lät också i stor skala anlägga nybyggen i tidigare ödemarker och inom varje 'storhärad' skaffade han sig en kungsgård. Till dessa gårdar reste kungen med sitt följe omkring för att leva upp det underhåll in natura, som varje härad hade att bestå honom. Det är tydligen dessa kungsgårdar, som sedan under medeltiden kallades Husby eller Husaby och voro säten för konungens fogdar. I Uppland finnes ännu i dag ett Husby inom nästan varje gammalt hundare (eller vad vi nu kalla härad); i andra landskap äro de något sparsammare. Vid några gårdar med detta namn finnes en gravhög av ovanlig storlek, en verklig »kungshög»; en kung har dött under sin vistelse på gården, och blivit begraven där. Även Ottarshö-

gen ligger vid ett Husby, vilket alltså synes ha varit kungsgård redan före Braut-Anunds tid.

På 600-talet tycks det också ha börjat bli sed i Uppland och flera andra landskap, att varje bonde skulle ha gravplats för sig och sin ätt i en backe, nära invid gården Ättebackar kallas stundom i folkets mun dessa bygravfält, vilka sträcka sig fram till hednatidens slut. Sådana återfinnas i alla bördigare delar av landskapen ifråga invid så gott som varje nuvarande by och utvisa med bestämdhet, att alla dessa byar funnits till på samma plats redan under hednatidens sista århundraden, något varom ju också deras åldriga namn vittna. I vad mån dessa byar kunna gå ännu längre tillbaka i tiden och huruvida deras inbördes ålder kan bestämmas med ledning av olika namntyper (t. ex. namn slutande på *-sta*, på *-inge*), är en mycket omdebatterad och svårlöst fråga, som här ej kan skärskådas. Om bygravfälten tillkommit genom efterhärmning av en kunglig sed eller på grund av någon annan ändring i gravskicket, så kunna byarna mycket väl ha legat på samma platser redan långt innan dessa gravfält började anläggas. De äldre begravningsplatserna ha tydligen icke legat i omedelbar närhet av några byar; stundom äro de mycket stora, så att de måste ha varit gemensamma för större bygder. Av deras läge kan man alltså ingenting sluta angående det närmare läget av de med dem samtida byarna. Otänkbart är emellertid icke, att övergången från bygdegravfält till bygravfält betyder, att vid denna tid ett slags skifte ägt rum av de stora gamla gemensamhetsbyarna, så att varje bonde fått sin egen gård och lagfäst äganderätt till denna. Det blev då naturligt för honom att också anlägga sin egen ättebacke. På något sådant skifte kan möjligen den omständigheten tyda, att så många ortnamn, särskilt bland dem på *-sta*, till första sammansättningsled ha ett forntida personnamn, något som visar, att gården vid sin anläggning endast haft en ägare. Genom klyvningar vid arvskiften har den sedermera i de flesta fall blivit en by med flera gårdar. Det kunde väl passa i stycke, om ett laga skifte av antydd art blivit genomfört av den store organisatorn Braut-Anund.

Då dennes son Ingjald Illråde brände inne de många fylkeskonungarne, innebar detta nog i själva verket ett fullföljande av faderns storstilade organisations- och centraliseringspolitik, ehuru det skedde på ett sätt, som var väl starkt även för dåtidens moraliska begrepp och därför medförde hans egen undergång och hans ätts fördrivande.

Från tiden efter Ingjald Illrådes död fram till vikingatidens början (alltså c:a 650—800) ha fornsagorna mycket litet att berätta om Sveriges öden. Det är egentligen blott två sveakonungars namn, som äro

kända från denna långa tid, Ivar Vidfamnes och Sigurd Rings. Det senare är, som bekant, knutet till det berömda Bråvallaslaget, vilket ju varit mycket omtvistat av forskningen, men numera väl ganska allmänt betraktas som historiskt. Nerman anser, att det stått framemot år 750 och utgjort Sveakonungens lyckligt genomförda försök att bryta sig ut ur det skandinaviska unionsrike, som skåningen Ivar Vidfamne, en föregångare till drottning Margareta, grundat. Sigurd Rings motståndare Harald Hildetand var nämligen Ivar Vidfamnes dotterson. Bråvallaslaget skulle alltså vara en äldre motsvarighet till Engelbrekts, Sturarnes och Gustav Vasas frihetsstrider. Slagets följder synas ha blivit stora och bestående. Enligt en engelsk sjöfarares berättelse från 800-talet, uppteckнad av konung Alfred den store, hörde både Blekinge, Möre (= södra Kalmar län), Öland och Gotland då till Svearíket. Svearnes överherrskap över vissa av dessa landskap tycks för övrigt ha begynt redan omkring 600, ty de där anträffade fornfynden från 600- och 700-talen visa en stark påverkan av Svealandstyper.

Upplands höga blomstring på konstslöjdens område under de nämnda århundradena framgår särskilt av de ståtliga gravfynden vid Vendels kyrka, vilka anträffades på 1880- och 90-talen. Här har tydligen en hel släkt av hövdingar jordats generation efter generation, varje man nedsatt i sin båt med sina präktiga vapen, med hästar och hundar och med boskapsdjur till resekost. De rikaste av dessa gravar förskriva sig just från c:a 650—800, de övriga tillhöra vikingatiden. Nerman förmodar, att möjligen Ivar Vidfamnes konungaätt här fått sin vilostad, Montelius åter tror, att de här begravna varit fylkeskonungar över Tiundaland, sveakonungens underlydande.

Allt tyder på att 600- och 700-talen, en period, som fornforskarne efter de nämnda rika fynden pläga benämna Vendeltiden, för Svearíket utgjort ett skede av inre blomstring, av organisation och konsolidering. Några mera omfattande härnads- och emigrationståg utanför Sveriges gränser synas knappt ha förekommit, dock nämnes i Ansgarius' levnadsbeskrivning från 800-talet, att svearne tidigare, alltså troligen på 700-talet, varit herrar över Kurland. Utländska importsaker äro under hela detta skede märkvärdigt sparsamma i Sverige, liksom i hela Norden; vanligast äro glasbägare. Norden tycks alltså under dessa båda århundraden ha intagit en rätt isolerad ställning gentemot utlandet och nöjt sig med att sköta sina egna angelägenheter och utbilda sin egen konststil. Denna röjer dock en viss släktskap med den sydgermanska, särskilt den som rådde i Sydtyskland och i Italien, i vilket senare land langobarderna den tiden härskade. Även dessa hade enligt

sin stamsaga liksom goterna ursprungligen utvandrat från den skandinaviska halvön, ehuru de under mellantiden bott först vid nedre Elbe, sedan i Österrike.

Långa tider av inre blomstring tendera emellertid att skapa överbefolkning. Braut-Anunds nybyggespolitik i början av 600-talet hade säkerligen velat avhjälpa denna olägenhet, men framemot 800 räckte de då vidtagna åtgärderna ej längre till. Att vikingafärdernas plötsliga, explosionsartade utbrott vid 800-talets början och deras intensiva fortgång under mer än två århundraden framförallt berodde på en stark överbefolkning inom alla de nordiska länderna, uttalas klart redan av författare, som levde kort tid efter dessa händelser och hade de bästa traditioner att tillgå, nämligen de från Danmark härstammande normandiska hertigarnes historieskrivare.

Vikingafärderna få ingalunda betraktas som uteslutande sjörövartåg; de voro eller blevo efterhand tillika i stor utsträckning kolonisationsföretag. Vi veta huru danskar grundade riken i norra England och i Normandie, norrmän på öarna norr om Skottland och i delar av skottska fastlandet och av Irland för att ej tala om bebyggelsen av det tidigare endast av några irländska eremiter uppsökta Island. Till och med på Grönland och i Nordamerika grundades ju små norska kolonier, om ock av kort bestånd.

Svenskar togo väl även del i färderna västerut, särskilt mot vikingatidens slut, då enligt runstenarnas vittnesbörd åtskilliga svenskar tjänade i de danska härarne i England. Men några verkliga svenska kolonier uppstodo aldrig i Västeuropa. Det enda i den vägen, som kan nämnas, är att svenskar erövrade den stora handelsstaden Hedaby i Slesvig och höllo sig kvar där rätt länge.

Men framförallt vände sig svenskarne i österväg. I motsats till danskars och norrmäns tåg västerut synas svenskarnes Rysslandsfärder långt mera haft karaktären av handelsföretag. Både arabiska och byzantinska skriftställare tala om mycket regelbundna och omfattande handelsfärder till deras trakter av köpmän tillhörande ett folk, som de kalla *rus* eller *ros*. Att därmed menas svenskar framgår av många omständigheter. Så omtalas i en frankisk krönika, att år 839 kom till kejsar Ludvig den fromme från den byzantinske kejsaren Teofilos en ambassad, som bl. a. meddelade, att med den följde några sändebud från folket ros, vilka nu önskade återvända till sitt hemland genom Tyskland. Då kejsar Ludvig förhörde dessa, fann han, att de voro svenskar. Detta namn på svenskarna synes greker, araber och slaver närmast ha upptagit från finnarne, ty på finska heter Sverige ännu i dag Ruotsi.

Detta ord återger tydligen den svenska benämningen på den del av Sverige, som ligger södra Finland närmast, nämligen Roden eller Roslagen, egentligen namn på de landsdelar, från vilka roddmanskapet till krigsflottan uttogs (jämför de nuvarande 'skeppslagen'). Sedan Rurik och hans släkt bildat ett stort välde bland de slaviska folken och sedan den svenska överklassen i detta rike efter några generationer slaviserats, fick härskarfolkets forna nationalitetsnamn en allmännare användning för hela riket och alla dess innebyggare. Namnet på det mäktigaste österuropeiska rike som funnits, *Rossia*, Ryssland, är sålunda hämtat från vår lilla svenska landsdel Roslagen.

Att det var från Svealand, som de största till Ryssland överflyttade emigrantskarorna kommo, framgår även av arkeologiska skäl. Såsom dr T. J. Arne uppvisat, finner man å de svenska kolonisternas

27. Arabiskt silvermynt, präglat i Samarkand. (Början av 900-talet e. Kr.).

begravningsplatser, t. ex. söder om Ladoga, vid Smolensk och vid övre Volga ända bort till trakten av Kasan, mestadels samma gravskick som i Svealandskapen: högar innehållande rester efter likbålet med en del av benen hopsamlade i en simpel lerkruka samt ofta med nitnaglar efter en båt, vari den döde brännts. Bekant är den ståtliga och utförliga skildring av en svensk köpmans likbränning på sitt skepp, som finnes bevarad hos en arabisk skriftställare, Ibn Fadhlan, vilken år 921 bevittnade denna händelse vid den stora handelsstaden Volgar i närheten av det nuvarande Kasan.

Såsom handelsmän spelade kanske annars gotlänningarne den viktigaste rollen i samfärdseln med araberna. Ty av de c:a 40,000 arabiska silvermynt, huvudsakligen från 800- och 900-talen, som nu äro kända från fynd i svensk jord, är den ojämförligt största delen hittad på Gotland. Vikingatidens silverskatter äro på denna ö anträffade överallt i de odlade bygderna, vilket vittnar om att hela bondebefolkningen där deltog i storhandeln. Gotlänningarnes livliga handelsförbindelser med Ryssland fortsatte ju för övrigt långt fram under medeltiden, då de hade ett handelsfaktori i Novgorod.

På det svenska fastlandet är det landskapen längs Östersjökusten från Skåne till Ångermanland, som givit de flesta fynden av arabiska silvermynt och av vikingatidens silverskatter överhuvud. Här märker man emellertid en ganska tydlig koncentration av fynden i trakter, där städer antingen redan då funnos eller senare uppstått ur tidigare marknadsplatser, så kring Stockholm, Sigtuna, Birka, Eskilstuna o. s. v.

Den arabiska myntimporten tar sin början omkr. 800. Det är, som docenten Gunnar Ekholm uttalat, mycket möjligt, att initiativet till handelsförbindelserna mellan svenskar och araber tagits av de senare, vilka av religionsskäl voro tämligen avstängda från samfärdsel med det kristna Västerlandet och därför hellre sökte kontakt med de hedniska folken i östra och norra Europa. De handelsvaror de här eftersträvade voro, såsom av källorna tydligt framgår, i främsta rummet pälsverk och slavar, i all synnerhet slavinnor. Till Norden kommo i stället, förutom mynten och en del andra metallföremål, som vi nu hitta i skattfynd och i gravar, framförallt dyrbara tyger och glaspärlor.

Livligast tycks den arabiska handeln med Sverige enligt myntfyndens vittnesbörd ha varit under första hälften av 900-talet Därefter avtager myntströmmen småningom och utsinar alldeles i början av 1000-talet. Detta lär bero på att araberna vid den tiden nästan upphört att prägla silvermynt. Det är då ytterst intressant att av fynden iakttaga, huru den gotländska och östsvenska handeln samtidigt med den arabiska myntströmmens avtagande börjar allt starkare draga till sig silvermyntmassor från Tyskland, England och andra europeiska länder. I vilken stor utsträckning detta varit fallet, ser man bäst av den omständigheten att trots de väldiga penningsummor, som de danska vikingahärarna i slutet av 900-talet och början av 1000-talet utpressade av den engelske konungen har ett betydligt större antal engelska mynt från nämnda tid hittats på Gotland än i Danmark.

De svenska handelsfärderna i Ryssland gingo ej blott österut längs Volga, utan också söderut på floden Dnjepr och Svarta havet till Konstantinopel. Den byzantinske kejsaren Konstantinos Porfyrogennetos, som i mitten av 900-talet författade en skrift till sin son 'Om rikets styrelse', har där en målande skildring om 'Ros, som komma från Ryssland till Konstantinopel på sina båtar'. Han berättar där bl. a. om de forsar i floden Dnjepr, som måste passeras, och uppger dessas namn både på slavernas och på rosfolkets tungomål. De sistnämnda namnen äro tydligen fornsvenska; ett par av dem sluta på *-forros*, en grekisk skrivning för det svenska fors. På ön Beresan i Dnjeprmynningen, där de svenska köpmännen samlade sig före färden över Svarta havet, har man

nyligen hittat en svensk runsten innehållande en vanlig gravskrift. I den äldsta skildringen av Rysslands historia, Nestorskrönikan från 1100-talet, meddelas i avskrift en fredstraktat, som år 944 avslöts mellan greker och ryssar. Bland de ryska undertecknarne av denna traktat bära ej färre än några och sextio rent svenska namn, blott tre slaviska. Flertalet undertecknare äro tydligen furstar och härhövdingar, men 25 betecknas som köpmän.

För det svenska hemlandet synas handelsförbindelserna med Byzans ej haft på långt när samma betydelse som de arabiska. Byzantinska mynt och andra grekiska importsaker äro betydligt sällsyntare i de svenska fynden än de asiatiska. Men för det av svenska hövdingar grundade ryska riket blev orienteringen åt Byzans av ödesdiger betydelse, såsom professor Henrik Schück framhållit. Rurik och hans bröder jämte deras följeslagare hade enligt Nestorskrönikan på 860-talet blivit herrar över stora områden i de delar av Ryssland, som ligga Sverige närmast, och Novgorod var deras huvudstad. Men redan Ruriks efterträdare Oleg (namnet är en slavisk förvrängning av det svenska Helge) flyttade sitt säte till Kiev i tydlig avsikt att lättare komma åt Konstantinopel, mot vilken stad han år 907 företog ett stort härnadståg. Försöket, som misslyckades, upprepades flera gånger, av hans efterträdare ända till 1043 ehuru med lika liten framgång; och alltsedan dess fram till våra dagar har ju den ryska politiken eftersträvat Konstantinopel. Men genom den ryska huvudstadens förflyttning från Novgorod till Kiev lossades banden mellan svenskarne i Ryssland och deras gamla hemland. De utgjorde ju därnere ett relativt fåtal bland de kompakta slaviska folkmassorna, och de blevo mycket hastigt slaviserade. Redan Ruriks sonson bär ett fullkomligt slaviskt namn, Sviatoslav; hans namn är just ett av de tre slaviska, som nämnas i fredstraktaten av år 944, då han för övrigt endast var tvåårig. Sviatoslav blev med en slavisk kvinna fader till Vladimir den store, som redan var slav till liv och själ. Hans båda söner Sviatopolk och Jaroslav lågo i fejd med varandra; Jaroslav hade sitt säte i Novgorod och uppehöll mycket livliga förbindelser med Sverige. Han var gift med Olov Skötkonungs dotter Ingegärd och omtalas ofta i de nordiska sagorna. Men efter hans död 1054 avbröts allt närmare samband mellan den ryska härskarsläkten och Sverige. Det ryska riket blir under århundraden den farligaste fienden för det land, varifrån dess grundläggare utgått. Huru annorlunda hade det icke kunnat gå, anmärker professor Schück, om de svenska härskarne i Ryssland hållit kvar sitt rikes tyngdpunkt i Novgorod. Då hade nog aldrig det nära samban-

det mellan det ryska riket och det svenska upphört, Ryssland hade troligen kristnats icke från Byzans utan från Sverige och från början fått en långt mera västerländsk orientering.

Tolv år efter Jaroslavs död företog hans måg, den norske konungen Harald Hårdråde det sista stora nordmannaangreppet mot England (1066). Han blev i grund slagen och stupade. De normandiska härskaror, som samma år under Vilhelm Eröfraren gjorde sig till herrar i England voro icke längre nordmän. De voro redan romaniserade. Så måste vid mitten av 1000-talet de skandinaviska folken på alla kanter draga sig inom sina gamla gränser och upphöra att spela herrar över andra folk. Samtidigt tränger kristendomen och med den västerlandets andliga odling alltmera igenom hos dem. De bli efterhand medlemmar i det kristna västerländska statssystemet, men av ringa betydelse. Kanske var det, såsom Schück framkastar, ej minst en ren avmattning efter två och ett halvt århundrades oerhörda kraftutveckling, som gjorde slut på vikingatiden.

Så följer under medeltiden och 1500-talet för Sverige en ny, och denna gång mycket lång period av inre samling. Av särskilt intresse är det att iakttaga huru nu, liksom på Braut-Anunds tid efter folkvandringskrigens slut, åter inträder ett skede av livlig, inhemsk kolonisation, en egnahemsrörelse kan man säga, mot vilken den nutida ännu är en obetydlighet. Vi kunna nämligen konstatera, att en ofantlig mängd nya gårdar och byar tillkommit under de århundraden, som ligga mellan hednatidens slut och Gustav Vasas första jordeböcker. Dit höra särskilt alla de i tidigare skogsbygder belägna gårdar och byar, vilkas namn sluta på *-ryd* (d. v. s. röjning) samt på *-boda* eller *-bo* och på *-säter*. De senare namnen utvisa, att dessa ställen tidigare varit fäbodar eller sätrar. Vid gårdar med sådana namn finnas så gott som aldrig gravhögar. De äro sålunda icke, vad våra medeltidslagar kalla »hedna by ok högha», d. v. s. by från hednatiden med gravhögar, utan vad där benämnes »avgärdesbyar», d. v. s. senare avsöndringar. Det är tydligt att under denna tid de övertaliga männen, som ej längre kunde emigrera, dels yngre söner, som ej fingo ärva fädernegården, dels kanske också frigivna trälar gjort nyodlingar i skogarna eller till ständigt bruk upptagit tidigare fäbodställen. På detta sätt har den svenska jordbruksbygden under medeltiden fått en storartad utvidgning.

Utmärkande för denna period i vår historia är också den företeelsen, att de gamla landskapen, som en gång varit småriken för sig och som ännu många århundraden efter Ingjald Illråde bibehöllo så mycket av sin självständighet, att vart och ett av dem ända till Magnus Eriks-

sons tid hade sin egen lagbok, under den senare medeltiden alltmer började sammansmälta till ett verkligt enhetligt rike. Vad som framförallt åstadkom denna svenska samling var det under denna tid rådande starka utländska trycket från tyskars och danskars sida. Det var befrielsekrigen under Engelbrekt och Sturarne, som väckte den första, allmänsvenska nationalkänslan till livs; man tänke på biskop Tomas frihetssång och på S:t Erik, som just under 1400-talet från att ha varit ett uppländskt lokalhelgon blev hela rikets skyddspatron, vars bild upptogs i rikssigillet och på mynten. Denna samling av Sverige till en enhetlig stat i modern mening fullbordades genom den store riksbyggmästaren Gustav Vasa och hans lika målmedvetne son Karl IX. De ord, som fälldes vid Upsala möte: 'Nu är Sverige blivet en man' gällde förvisso icke blott i religiöst avseende.

Så var Sverige äntligen redo för en ny kraftutveckling. Än en gång vällde stora svenska härskaror ut över Europa, men nu var det icke som under de tidigare emigrationerna en rad osammanhängande företag av enskilda äventyrslystna eller vinningssökande. Nu skedde det under rikets flagg och med djup beräkning. Orsaken därtill låg nog icke endast i de lysande statsmannaegenskaperna hos de män, som ledde Sveriges öden. Det hade blivit en ren nödvändighet att med en kraftig motstöt avvärja den starka maktexpansion söderifrån, som hotade hela norra Europa med politiskt och andligt förtryck.

Avslutningen och följderna av denna vår storhetstid erbjuda dock många jämförelsepunkter med de äldre svenska expansionerna. För tredje gången blev Ukrajna ödesdigert för det svenska drömmarlynnet liksom förr på goternas och på Olegs tid. Men även våra erövringar runt Östersjön gingo en efter annan förlorade, enär vi själva voro alltför svaga och folkfattiga för att i längden kunna behålla dem och väl även därför, att det icke ligger i svenskarnes lynne att vara despoter över andra folk. Endast de erövringar, som avrundade Sveriges naturliga gränser och omfattade befolkningar med närstående blod och språk blevo bestående, och dessa landskap växte samman med Svearike långt hastigare än vad fallet varit med de under folkvandringstiden erövrade Götalandskapen.

Frihetstiden och de närmast följande tidevarven fram till 1800-talets mitt fingo till uppgift att avhjälpa den stora kraftuttömning, som storhetstiden förorsakat, genom ett allt intensivare tillvaratagande av landets egna hjälpkällor. Detta lyckades också efterhand under en epok av övervägande fred och särskilt efter lösningen av de svåraste partimotsatserna genom det nya statsskickets införande. Man enades i strä-

vandet att 'inom Sveriges gräns erövra Finland åter'. Årtiondet närmast efter 1814 års fredsslut lär ha varit en verklig nyodlingsperiod. Så växte välståndet och därmed också folkmängden. Under halvseklet 1810—1865 uppvisar Sverige den största årliga befolkningstillväxt, som förekommit här i nyare tid. Följden härav blev att överbefolkning åter gjorde sig kännbar, i synnerhet så snart missväxtår och ekonomiska kriser inträffade. Och samtidigt började nyupptäckta guldland i Amerika och Australien väcka till liv den gamla äventyrs- och förvärvslustan hos svenskarne. Nu blev det tyvärr ingen statlig ledning av expansionen; den gick i vikingatidens och folkvandringstidens anda, men betecknade dock i ett avseende ett framsteg gent emot dessa och även gent emot storhetstiden. Det var för första gången en expansion av rent fredlig natur. Visserligen medförde den en stor kraftavtappning för moderlandet, men väldiga ödemarker erövrades genom dessa svenska emigrantskaror för plogen och civilisationen till allmänmänskligt gagn. Även däri har denna emigration ett försonande drag, att svenskarne i Nordamerika slagit sig ned i täta klungor för sig själva i en natur, som mycket liknar hemlandets och därför skapat ett verkligt nytt Sverige därute. Man kan sålunda hoppas, att svenskt språk där skall kunna hålla sig minst lika länge, som det gotiska språket på Krim, där sådant talades ännu på 1600-talet, 1400 år sedan goterna kommit dit. Och om även det svenska språket till sist går förlorat i Amerika skall dock den goda svenska rasen säkert fortleva där mera oblandad och ren än vad fallet har kunnat bliva i Ryssland, Italien, Sydfrankrike och Spanien.

Med början av 1900-talet inträder så en minskning i emigrationsmöjligheterna, unionen med Norge brister och världskrigets oerhörda katastrof bryter in. Då bliva vi svenskar ånyo trängda inom våra egna gränser och redan se vi samma företeelser framträda som tidigare under liknande perioder: egnahemsrörelse, strävan att tillgodogöra oss våra egna hjälpkällor och krav på inre samling, nu icke mellan landsdelar utan mellan folkklasser. Här ha vår tids svenskar stora uppgifter att lösa.

Så har det genom svenska folkets öden under de sista fyratusen åren gått liksom en böljegång, en växling mellan tider av yttre kraftutveckling, av kraftavmattning och av ny inre kraftsamling. Nu befinna vi oss efter allt att döma i en samlingsperiod, om ock i ett krisartat skede av en sådan. Att en ny expansionstid en gång måste komma, kunna vi redan ana, men när detta skall ske och huru den skall te sig, därom är det för tidigt att nu uttala någon förmodan. Må

vi blott hoppas, att den blir av fredlig och ädel art, uppbyggande, ej nedrivande, en insats av de bästa krafter, som vår svenska egenart skänkt oss, till hela mänskligheten båtnad, till gagn och heder för oss själva och för den gamla fosterbygd, i vars jord vi äro så djupt rotade.

28. Svensk runsten från ön Beresan i Dnjeprmynningen.

Litteraturanvisningar.

Allmänna översikter.

Oscar Montelius, Vår forntid, Sthm 1919 (även som Sveriges historia till våra dagar, utg. av E. Hildebrand. Del 1, Forntiden); densamme, Minnen från vår forntid. 1, Stenåldern och bronsåldern, Sthm 1917; planschverk.

Svenska folkets historia. Av Henrik Schück, Helge Almquist m. fl. Bd 1, Forntiden och medeltiden (av H. Schück). Lund 1914—15. Särskilt utförligt behandlas vikingatiden.

Till kap. I: Svenska folkets tillkomst.

Om De Geers tidsberäkningar se L. von Post, En exakt geologisk tideräkning (i Naturvetenskaplig revy 1, 1911) samt G. De Geer, Om naturhistoriska kartor över den baltiska dalen (i samma tidskrift 4, 1914).

En sammanräkning av svenska stenåldersfynd landskapsvis framlades redan 1874 av O. Montelius inför den då i Stockholm församlade internationella arkeologkongressen och offentliggjordes i dess på franska utgivna redogörelse (Compte rendu).

År 1907 igångsatte docenten vid Upsala universitet Knut Stjerna (död 1909) genom sina lärjungar ingående undersökningar av Sveriges stenåldersbebyggelse, landskap för landskap. Av dessa undersökningar hava hittills nedanstående framlagts i tryck, alla försedda med kartor. De anföras i geografisk ordning och på samma gång upptagas de likartade, som gälla bronsåldern.

Sigurd Erixon, Stenåldern i Blekinge (i Fornvännen 8, 1913).

Nils Aberg, Kalmar läns stenålder (Meddelanden från Kalmar läns fornminnesförening 7, 1913); Kalmar läns bronsålder (samma tidskrift 9, 1915).

Nils Lithberg, Gotlands stenålder, Sthm 1914.

Birger Nerman, Östergötlands stenålder (i Meddelanden från Östergötlands fornminnesförening 1911).

K. E. Sahlström, Om Västergötlands stenåldersbebyggelse, Sthm 1915; Några ord om Västergötlands bronsåldersfynd (i Rig 2, 1919).

Sune Lindqvist, Från Nerikes sten- och bronsålder (Meddelanden från föreningen Örebro läns museum 5, 1912).

Gunnar Ekholm, Upplands stenålder (i Upplands fornminnesförenings tidskrift, Bd 6, 1910—12); Upplands bronsålder (därsammastädes); Studier i Upplands äldre bebyggelsehistoria. I, Stenåldern, Upps. 1915 (även i Upsala universitets årsskift 1916: Bd 1).

Eskil Olsson, Stenåldern i Västmanland, Dalarne och Gestrikland (i Ymer 37, 1917; fyndförteckning därtill, även för bronsåldern, i Västmanlands fornminnesförenings årsskrift 9, 1917).

Ernst Nygren, Värmlands stenålder (i Värmland förr och nu, Meddelanden från Värmlands naturhistoriska och fornminnesförening 12, 1914).

Bland nyare, allmänna behandlingar av Sveriges stenålder må här nämnas:

Knut Stjerna, Före hällkisttiden (Antikvarisk tidskrift, Bd 19:2, 1911).

Oscar Almgren, Några svensk-finska stenåldersproblem (Antikvarisk tidskrift, Bd 20: 1, 1912); De pågående undersökningarna om Sveriges första bebyggelse (i Fornvännen 9, 1914).

Gunnar Ekholm, Stenåldersproblemen (i Ymer 33, 1913) hävdar särskilt rent geografiska faktorer såsom förklaring till kulturmotsatserna.

Oscar Montelius, De mandelformiga flintverktygens ålder (Antikvarisk tidskrift, Bd 20: 6, 1918).

Sune Lindqvist, Nordens benålder och en teori om dess stenålder (i Rig 1, 1918; invändningar häremot av K. Friis Johansen i Aarböger for nordisk oldkyndighed (3) 9, 1919, sid. 231 ff.).

Om kulturmotsättningarna i Danmarks stenålder: C. A. Nordman, Studier över gånggriftkulturen i Danmark (i Aarböger for nordisk oldkyndighed (3) 7, 1917).

Om de nordiska rasfrågorna finnas följande kortare översikter:

Gustaf Retzius, Om våra förfäders kranieform (i Ymer 20, 1900).

C. M. Fürst, Stenåldersskelett från Hvellinge i Skåne och något om våra fornkranier (i Fornvännen 5, 1910).

Oscar Montelius, Germanernas hem (i Nordisk tidskrift 1917; även särskilt utg. i serien Wahlström & Widstrands handböcker n:r 39); Germanernas förfäder (i Geologiska föreningens i Stockholm förhandlingar 40, 1918).

Isidor Flodström, Sveriges folk, Upps. 1918: Kap. 3: Svenska folkets härstamning.

Herman Lundborg, Rasfrågor i modern belysning, Sthm 1919: Kap. 1: Svenska folkets tillkomst enligt fornfyndens vittnesbörd av O. Almgren; Kap. 2: Det svenska folkets ursprung och rasbeskaffenhet av Gaston Backman.

Rolf Nordenstreng, Europas människoraser och folkslag. Sthm 1917.

Till kap. 2: Svenska folket under 4,000 år.

(Angående den svenska konstslöjdens utveckling i förhistorisk tid lämnas här inga utförligare litteraturanvisningar utan hänvisas till figurerna i texten samt till de under 'allmänna översikter' omtalade arbetena av Montelius).

Arne Tallgren, Sveriges förbindelser med Ryssland under bronsåldern (i Finsk tidskrift 80, 1916).

Gunnar Ekholm, Sveriges äldsta förbindelser med Östeuropa enligt forskningens senaste resultat (i Ord och bild 26, 1917).

Om de skandinaviska överflyttningarna till östra Tyskland se Gustav Kossinna, Die deutsche Vorgeschichte, eine hervorragend nationale Wissenschaft, 2:te Aufl., Würzb. 1914; jämför hans utförligare framställningar i Indogermanische Forschungen 7, 1897 och Zeitschrift für Ethnologie 37, 1905.

Adolf Noreen, Nordens älsta folk- och ortnamn (i Fornvännen 15, 1920).

Rutger Sernander, Våra torfmossar, 3:e uppl. Sthm 1916 (=Verdandis småskrifter nr 64).

Tacitus, Germanerna. Tolkad av N. E. Hammarstedt. Sthm 1916.

Beowulf, en fornengelsk hjältedikt. Översatt av Rudolf Wickberg. Ups. 1914 (Askerbergs populärvetenskapliga bibliotek n:r 5).

Snorre Sturlason, Norges konungasagor, övers. av Emil Olson, Del 1, Lund 1919.

Otto von Friesen, Om det svenska rikets uppkomst. Sthm 1915. (=Verdandis småskrifter nr 200).

Knut Stjerna, Svear och götar under folkvandringstiden (i Svenska fornminnesföreningens tidskrift 12, 1905).

Birger Nerman, Vilka konungar ligga i Uppsala högar? Ups. 1913; Svärjes älsta konungalängder som källa för svensk historia, Ups. 1914; Ottar Vendelkråka och Ottarshögen i Vendel (i Upplands fornminnesförenings tidskrift, Bd 7, 1913—17); Svensk historieforskning, Forntiden (i Vetenskaplig forskning, årsbok 1920).

Oscar Montelius, Ynglingaätten (i Nordisk tidskrift 1918).

Hjalmar Stolpe och T. J. Arne, Gravfältet vid Vendel, Sthm 1912, större planschverk. — Kortare redogörelser av Stolpe i Antikvarisk tidskrift, Bd 8 och i Upplands fornminnesförenings tidskrift, Bd. 3.

Rolf Nordenstreng, Vikingafärderna, Sthm 1915.

Vilhelm Thomsen, Ryska rikets grundläggning genom skandinaverna, Sthm 1882; dansk upplaga med tillägg i hans Samlede Avhandlinger I, Khvn 1919.

T. J. Arne, La Suède et l'Orient, Ups. 1914; Sveriges förbindelser med Östern under vikingatiden (i Fornvännen 6, 1911); Ett svenskt gravfält i guvernementet Jaroslavl, Ryssland (i Fornvännen 13, 1918); Det stora Svitiod, Sthm 1917.

Nestorskrönikan, övers. av A. Norrback. Sthm 1919.

Oscar Montelius, Om högsättning i skepp under vikingatiden (i Svenska fornminnesföreningens tidskrift, Bd 6, innehåller bl. a. Ibn Fadhlans skildring av den svenske köpmannens likbränning); Svenska runstenar om färder österut (i Fornvännen 9, 1914).

Otto von Friesen, Historiska runinskrifter (i Fornvännen 6, 1911); Upplands runstenar, Ups. 1913.

Hans Hildebrand, De öster- och västerländska mynten i Sveriges jord (i Historiska studier tillägn. C. G. Malmström, Sthm 1897).

Om silverfynden på Gotland se Bror Schnittger i Fornvännen 10, 1915 (med karta), om dem i Mälarlandskapen Sune Lindqvist, Den helige Eskils biskopsdöme (Antikvarisk tidskrift, Bd 22:1, 1915).

Rörande ortnamnen se Adolf Noreen, Ur våra ortnamns historia (i samme förf:s Spridda studier, Saml. 3, Sthm 1913); Josef Sandström, Den nuvarande bybebyggelsens uppkomst (i Fornvännen 5, 1910); Hjalmar Lindroth, Ortnamnen och bebyggelsehistorien (med litt.-hänvisningar; i Isidor Flodström, Sverges folk, Ups. 1918).

Under tryckningen ha tillkommit:

Otto von Friesen, Forntida utvandringar från Sverige (i Upplands fornminnesförenings tidskrift, Bd 8). Som orsak till folkvandringarna framhålles här

de av ogynnsamma klimatologiska förhållanden, särskilt torka om våren, beroende, då och då inträffande missväxterna.

Sune Lindqvist, Den keltiska hansan eller huvudorsaken till kulturnedgången i Norden vid järnålderns början (i Fornvännen 15, 1920). Söker förklaringen till denna kulturnedgång i handelspolitiska orsaker, snarare än i klimatförsämring.

Uno Sundelin, Om stenåldersfolkets och sjönötens invandring till småländska höglandet (i Ymer, 1920).

Sven Tunberg, Till svearikets äldsta historia (i Fornvännen 15, 1920). Behandlar särskilt frågor rörande det gamla Roden.

* * *

Denna skrift återger, med några smärre ändringar och tillägg, föreläsningar hållna vid Uppsala universitets sommarkurser 1919. Klichéerna äro benäget ställda till förfogande av K. Vitterhets-, historie- och antikvitetsakademien.

Rättelser och tillägg.

Sid. 32. rad 11 nedifrån står: Volgar; läs: Bolgar.

Litteraturförteckningen sid. 2, rad 15 uppifrån står: stenålder; läs: stenåldersraser.

Ytterligare har utkommit:

Gunnar Ekholm, Det baltiska kulturområdet (i Fornvännen 15, 1920). Ett viktigt bidrag till uppfattningen av stenålderns enmansgravkulturer med vida perspektiv framåt genom tiderna. Av samme författare utkommer inom kort: När kommo svenskarne till Finland? (i Fornvännen 16, 1921) samt Studier i Upplands äldre bebyggelsehistoria. II, Bronsåldern.